

הדילמה הקטרית של ישראל

יואל גוז'נסקי וקובי מיכאל

תמיכתה של קטר בחמאס והשקעותיה ברצועת עזה משתלבות היטב במדיניות החוץ שלה, המתאפיינת בין היתר בתמיכה באסלאם הפוליטי ובניסיונות להגביר את השפעתה במזרח התיכון - הגם שהקשרים בין האמירות לחמאס מבטאים יותר פרגמטיזם פוליטי מאשר זהות אידיאולוגית. תמיכת קטר בחמאס ובאסלאם הפוליטי, וכן החתרנות שמייחס לה הממשל המצרי, מעיבים על היחסים בינה לבין מצרים. על רקע זה ניצבת ישראל על קרן הדילמה, משום שלצד האינטרס המשותף לה ולקטר לתת מענה למצוקות ההומניטריות ברצועת עזה, עליה לשמר ולטפח את מערכת היחסים האסטרטגית עם מצרים ולהבטיח מעורבות מצרית במאמצי הסיוע, ואולי אפילו את הובלתם.

בשלהי פברואר נפגשו בירושלים השר לעניינים אזוריים, צחי הנגבי, ומחמד אל-עמאדי, השליח הקטרי לרצועת עזה והממונה על פרויקט שיקום הרצועה מטעם האמירות. המפגש, דוגמת דומים לו בעבר, התקיים למרות שישאל וקטר אינן מקיימות ביניהן יחסים דיפלומטיים רשמיים. ואולם, לישראל וקטר אינטרס משותף - העברת סיוע הומניטרי לרצועת עזה. מבחינת ישראל, הסיוע תורם לדחייה אפשרית של העימות הבא בינה לבין חמאס. בראיון שנערך עימו לאחר הפגישה אמר עמאדי כי "ללא ישראל, העברת הסיוע לרצועה לא הייתה אפשרית", והוסיף כי "העבודה שאנו עושים בעזה מונעת את המלחמה הבאה". אשר לקטר - הסיוע נועד לצבור לה נקודות, בעיקר אצל הממשל האמריקאי כדי לקרבו לעמדתה במשבר בינה לבין כמה משכנותיה במפרץ.

אמנם קטר מכחישה כי היא מסייעת לחמאס ישירות, אולם ספק רב אם לפחות חלק מהסיוע המועבר לרצועה מקטר לא מגיע לידי התנועה. בהקשר זה יוזכר כי האמירות מארחת בתחומה את ראשי הלשכה המדינית של חמאס, ח'אלד משעל בעבר ואיסמעיל הננייה כיום (גם אם אינו שוהה בשטחה דרך קבע וברציפות דוגמת קודמו). הקשר של קטר עם הרצועה הודק ב-2012 לאחר ביקור האמיר דאז חמד בן-ח'ליפה בעזה. על-פי מקורות קטריים, האמירות השקיעה ברצועה מאז סיום מבצע "צוק איתן" עד היום כ-800 מיליון דולר. תמיכת האמירות בחמאס, הגדולה ביותר ביחס לסיוע המועבר לחמאס מכל מדינה ערבית אחרת, מחזקת את יכולותיה השלטוניות של התנועה ברצועה, בעיקר באמצעות תשלום משכורות וקידום פרויקטים הומניטריים ותשתיתיים באזור.

יודגש כי לקטר יש עניין בשיפור תדמיתה באמצעות הגברת הסיוע ההומניטרי לרצועת עזה, בעיקר כדרך להתקרב לארצות הברית ולזכות בתמיכתה על רקע המשבר בינה לבין כמה משכנותיה במפרץ הערבי. וושינגטון עצמה מנסה לפייס בין הניצים במפרץ ושליח הנשיא דונלד טראמפ למזרח התיכון, גייסון גרינבלט, אמר באחרונה כי שיתוף פעולה בין ישראל

לקטר עשוי לסייע לתושבי עזה. גרינבלט אף שיתף את הריאיון שנתן עמאדי לתקשורת בעמוד הטוויטר שלו.

הדילמה הישראלית: פעולות קטר ברצועה מתבצעות באישורה ובסיועה של ישראל. ברקע מתקיימים קשרי סחר (בעיקר עקיף) בין ישראל לקטר, אמנם בהיקף מצומצם. ישראלים מבקרים באמירות וקטרים מבקרים בישראל, בעיקר מטעמים דתיים. עמאדי עצמו אמר כי ביקר בישראל 20 פעמים מאז הסתיים מבצע "צוק איתן". בנוסף, למרות יוזמות חקיקה בנושא, קטר אינה מוגדרת בישראל כמדינת אויב, הגם שהמטה לביטחון לאומי מפרסם איום קונקרטי בסיסי המזהיר את אזרחי ישראל לא לבקר באמירות. בה בעת, בכירים ישראלים התבטאו בשנים האחרונות בתקיפות כלפי קטר וביקשו לבודד את האמירות בטיעון שהיא תומכת בטרור. אולם, לא זו בלבד ששיתוף הפעולה של ישראל עם האמירות במאמצי הסיוע ההומניטרי ברצועה לא פסק, אלא הוא אף גבר בשנים אלו. אם כן, במדיניות המוצהרת לפחות של ישראל מול קטר ומעורבותה ברצועה, ניכרת דואליות מסוימת.

נראה שבבסיס המדיניות הישראלית כלפי קטר עומדת הכרה שיש בשיתוף הפעולה עם קטר יותר יתרונות מחסרונות, ובהם הצרת צעדיה של איראן והחלשת השפעתה על חמאס ועל המתרחש ברצועת עזה. מעבר לכך, קטר עשויה להיות ערוץ קשר וגורם מתווך בעל השפעה על חמאס, ואכן, דווח על אודות ניסיונות תיווך מטעם קטר בין ישראל לחמאס, שמטרתם בין השאר חילופי שבויים. נושאים נוספים שהוזכרו בהקשר זה הם קידום הקמת נמל ימי מול חופי הרצועה ושדה תעופה בשטחה. בנוסף דיווחו מקורות עיתונאיים כי לבקשת ישראל וארצות הברית הפסיקה האמירות לארח את בכיר חמאס צאלח אל-ערורי, שעבר להתגורר בלבנון. יתר על כן, לישראל עניין לנתב את הסיוע של קטר לכיוון האזרחי-הומניטרי, מתוך הבנה כי סיוע זה עשוי לשפר את המצב ההומניטרי הקשה באזור ולהרחיק עימות אפשרי בינה לבין חמאס, העלולה מצדה לפנות להסלמה צבאית כדי להסיט את הביקורת הציבורית נגדה לכיוון ישראל וכן כאמצעי לבסס לגיטימציה למעמדה ברצועה.

בשל חילוקי דעות בין מדינות המפרץ, מדיניותן כלפי עזה אינה אחידה. לשכנותיה של קטר יש עניין לדחוק את רגליה מעזה, ומאמציהן בהקשר זה כוללים, בין היתר את העברת הסיוע מאיחוד האמירויות לרצועה, באמצעות מחמד דחלאן. לדחלאן השפעה ומעמד ברחוב העזתי, לא רק בזכות מוצאו מהרצועה, עברו וזיהויו כאופוזיציונר למחמוד עבאס, אלא גם בזכות יכולתו לנתב כספים מאיחוד האמירויות (שם הוא גם מתגורר בשנים האחרונות) לטובת פרויקטים קהילתיים ומשפחות נזקקות. איחוד האמירויות מקווה לראותו מחליף את מחמוד עבאס ומנהיג את פתי"ח ואת הרשות הפלסטינית. ואכן, הרשות הפלסטינית חוששת כי חמאס תזכה בתמיכה נוספת הודות להישג הגלום בהגברת הסיוע לרצועה. עמאדי, השליח הקטרי לשיחות בישראל, ציין בראיונות לתקשורת כי הרשות פוגעת במאמצי השיקום ברצועה, בעיקר בכל הקשור בשיפור יכולת הספקת החשמל לתושבי האזור. ישראל, שביקשה לסייע לעבאס לקדם את תהליך הפיוס בין פתי"ח לחמאס, שיתפה פעולה עם הרשות הפלסטינית וצמצמה את הספקת החשמל לרצועה, אלא שלאחר תקופת מה, משהחריפו מאוד התנאים ברצועה, ישראל הפעילה לחץ על הרשות לשנות את מדיניותה וחזרה לספק חשמל בהיקפים הקודמים. התנהלות ישראל במקרה זה משקפת את הדואליות הישראלית

בין רצון לתמוך ברשות הפלסטינית, לבין הצורך לסייע במתן מענה למצוקות ההומניטריות ברצועה, כשהמשמעות היא חיזוק חמאס והחלשת הרשות.

יתר על כן, הגברת ההשפעה של קטר ברצועה פירושה גם הגברת מתח בין ישראל לבין משטר א-סיסי במצרים, שחשוב מאוד לישראל לשמר את שיתוף הפעולה האסטרטגי איתו, ובינה לבין שלוש החברות הנוספות ב"רביעייה הערבית", ערב הסעודית, איחוד האמירויות ובחריין, המטילות חרם על קטר מאז יוני 2017, שישראל מבקשת לשדרג את יחסיה עימן במסגרת חזית אזורית מול איראן. קיים לפיכך מתח בסיסי בין האינטרס הישראלי להיטיב את המצב ההומניטרי ברצועה לבין הצורך לשמור על יחסים אסטרטגיים תקינים עם מצרים, עליהם נוסף גם הסכם הגז המשמעותי שנחתם באחרונה, ועם כמה ממדינות המפרץ, שאינן רואות באופן חיובי את ההשפעה של קטר ברצועה. יוזכר כי לנוכחות ולהשפעת קטר ברצועה נודע גם קשר טורקי, מעצם הקשר ההדוק בין שתי המדינות, טורקיה וקטר כוננו ציר תמיכה באסלאם הפוליטי באזור ומעורבותן ברצועת עזה היא חלק מאסטרטגיית פעולה רחבה יותר, הבאה לידי ביטוי גם בזירות אחרות. כך למשל בלטה תרומת הציר להלהטת היצרים בעקבות אירוע גלאי המתכות בהר הבית בירושלים ביולי 2017. תמיכתן באחים המוסלמים באה לידי ביטוי ברצועת עזה בהתייחס לחמאס, אך היא שרירה וקיימת גם בהתייחס לתנועת האחים המוסלמים במצרים, יריבתו המושבעת של משטר א-סיסי, שהוציאה מחוץ לחוק. הנוכחות הקטרית-טורקית ברצועת עזה היא לכן בחזקת "סדין אדום" עבור המצרים, העלולה להעלות את מפלס המתח בין ישראל למצרים.

מאז הוטל החרם על קטר, העברת הסיוע הקטרי לעזה נעשתה מורכבת יותר, משום שמצרים אינה מאפשרת עוד להעביר סחורות וחומרי גלם שמקורם בקטר במעבר רפיח. ישראל נותרה למעשה הדרך יחידה של קטר להעביר סיוע לרצועה. ישראל זוכה בכך במנוף השפעה לא מבוטל כלפי חמאס וגם כלפי קטר. לכן, אפשר שישראל תוכל למנף את החשיבות שמייחסת חמאס לסיוע הקטרי לשם הפעלת לחץ קטרי על חמאס להשיב את גופות חללי צה"ל והאזרחים הישראלים המוחזקים על ידי התנועה. בנוסף, ישראל צריכה למצות, במהלכים מתואמים עם הממשל האמריקני ומצרים, את האפשרות לרכך את הסירוב הקטרי להיענות לדרישות שהציבו לה חברות "הרביעייה הערבית" כתנאי להסרת החרם, ובראשן צינור יחסיה עם איראן. בתוך כך, על ישראל לשמר תיאום הדוק עם ארצות הברית תוך עדכון שוטף של מצרים, בניסיון לרכך את ההתנגדות המצרית לשילוב קטר במענה למצוקות ההומניטריות ברצועה - בין היתר באמצעות הגמשת הפעלתו של מעבר רפיח. זאת, במקביל וכסיוע למאמץ האמריקאי להנמיך את מפלס המתח בין קטר למצרים.